

ХАНС КЕЛСЕН — ЖИВОТ И ДЕЛО

(11. октобра 1886. — 15. априла 1973)

Смрћу Ханса Келсена правна наука изгубила је једног од водећих светских теоретичара, оснивача Бечке нормативистичке школе. Његова дела преведена су на 24 језика света. У свом дугом и плодносном животу објавио је 604 научна рада.

Своју научну и академску каријеру Келсен је отпочео у Бечу. Његово дело: »Hauptprobleme der Staatsrechtlehre«, објављено 1911, привукло је пажњу научних кругова. Исте године изабрат је за приват-доцента на Правном факултету, а 1919. за редовног професора за државно и административно право. Учествовао је у првом светском рату у редовима аустроугарске војске, мада је највећи део времена провео у Министарству рата као правни саветник. Био је један од аутора првог Устава независне Аустрије, после слома Аустроугарске, и члан првог Уставног суда, биран доживотно. 1920. објављује своје чувено дело: »Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts«, које је убрзо постало најчитанија литература из области права. Његово следеће дело »Allgemeine Staatslehre«, објављено 1925, критика је оценила као систематско дело, нови правац у науци. Оквири тог дела, поставке и дефиниције, остаће база целокупне његове активности.

Изванредан педагог, бриљантан говорник, Келсен је успео да окупи велики број студената широм света и да од Бечког Правног факултета створи научни и интелектуални центар светског нивоа 30-тих година овог века. Међутим, драматични догађаји који су затим уследили у Аустрији присиљили су Келсена да напусти Беч. Отпочињу тада „године дугих путовања“, како их је сам Келсен окарактерисао, које га одводе кратко време у Келн где је на тамошњем Универзитету предавао међународно право, а затим, после доласка на власт Хитлера, у Праг, Женеvu и коначно Сједињене Америчке Државе. Предавао је краће време на Харвард-универзитету, на Вишој војној академији САД, а 1943. изабран је за редовног професора на Берклеј универзитету у Калифорнији где је остао све до пензионисања. У тој средини провео је и последње године свог живота.

Келсенова правна мисао најтешње је повезана са политичком ситуацијом створеном у Европи после првог светског рата. У научним круговима континенталног дела Европе јавио се јак покрет против свемоћних државе, у теорији изражене појмом апсолутног суверенитета. Пацифистички покрет на Западу учинио је одговорним за све страхоте рата управо

сватања апсолутног суверенитета и последица које отуда произилазе у практичном животу држава. Чињени су многобројни покушаји да се право раздвоји од идеологије и политике држава, да се умањи улога државе у формирању права, да се унутрашње и међународно право прикаже као јединствени хомогени правни систем. Најзначајнији представници овог правца у праву били су у Холандији Хуго Крабе (Hugo Krabbe), у Француској Лео Диги (Leon Duguit, 1859—1928), у Аустрији Ханс Келсен. Енглези су мало учествовали у овој дискусији. За Крабеа право произилази из осећања правне свести, дакле, из психолошких квалитета човека, слично као морално и религиозно осећање. Диги полази од сличних поставки; свест по њему произилази из осећања солидарности, које обухвата све чланове људске заједнице.

Супротно Крабеу и Дигиу, Келсен искључује моралне, психолошке и социолошке елементе из права. Он развија теорију коју назива чисто правном (Reine Rechtslehre), указујући упорно да правна наука, да би била ефикасна, да би се могла успешно развијати, мора бити сачувана од страних елемената који, како каже Келсен, изазивају само конфузију. За овај тежак задатак Келсен налази полазну тачку у Кантовом систему чистог ума и јасним границама у домену мишљења. Надахнут тим идејама Келсен захтева да и право као наука мора имати свој метод и свој предмет. Предмет, сасвим природно, мора бити право, а метод не може бити други него правни. Јер, резоновано је Келсен у својим раним радовима осврћући се критички на тадању доктрину, правна наука треба да одговори на питање шта је право, а шта је добро и правично, то је ствар морала. Проблем права као научни проблем, за Келсена је проблем друштвене технике. Тежиња да се поистовети право и правда, по његовом схватању, има за циљ оправдање датог поретка, а то је политичка, ненаучна оцена и тенденција. Пошто је „човечанство подељено на мноштво нација, класа, религија, филозофија итд., које се често разликују једна од друге, то постоји велики број веома различитих идеја правде; сувише, да би човек могао да говори просто о правди”. (1) Подударане права са моралом и политиком била је, по схватању Келсена, грешка природног права и запрека успешном развоју међународног права. За једног правника, истина, веома је тешко да буде објективан, много теже него за једног физичара, јер је правник и лично заинтересован. Али зато мора постојати правни метод, то спасоносно решење које ће право очувати од страних елемената. Отуда Келсен посвећује нарочиту пажњу методу и назива га „научком науком”. А да би се боље схватио правни метод, Келсен покушава да одреди место правне науке у општој згради наука.

И овога пута, под утицајем Канта, Келсен прави разлику између сфере реалности (Sein) и сфере идеала (Sollen). У сфери реалности, тј. физичког постојања важе закони каузалитета. „Када усвајамо истинитост једне поставке о стварности, то је зато што она одговара стварности, што је наше искуство потврђује”. (2) Супротно томе, науке које припадају сфери Sollen оријентисане су према свету идеала, свету обавеза. Оне се

(1) Ханс Келсен: *Опита теорија права и државе*, Београд 1951, стр. 19, 22.

(2) Исто дело, стр. 116.

не баве истраживањем онога што стварно постоји, већ постављају правила за одређивање онога што треба да буде. Оне се не баве објашњењем чињеница у стварности, већ постављају норме према којима се ствари имају постављати без обзира што се у стварности и другачије постављају. Овде закони каузалитета немају места; уместо односа узрок-последица, овде постоји однос чињеница-правна последица, на бази неког правила. Ту, дакле, законима каузалитета одговарају норме и зато Келсен назива науке из тог домена нормативним наукама.

Право је према Келсену у целости и искључиво нормативна наука оријентисана у смислу онога што треба да буде. Али поред права постоји још читав низ нормативних наука. На пример, етика, граматика, морал итд. Келсен налази разлику између права и осталих нормативних наука у принуди и отуда дефинише право као принудни поредак. Термин правне науке Келсен примењује само на филозофију права и систематику. Но треба приметити да он не пориче значај других наука које се баве правом са другог становишта; на пример социологија права, историја права итд., али то су за Келсена науке са другим предметима и другим методама. Историја права није део правне науке већ историјске.

Полозећи од тих принципа Келсен је у својим делима обрадио три подручја: Општу теорију права, Општу теорију државе и Општу теорију међународног права.

Суштину права Келсен налази у дужности, а не у праву. Али и тој дужности он пориче ма какав наслеђени морални садржај. Правна дужност је последица само онога што право наређује и то нема никакве везе са нормама етике или морала. Правна наука не познаје вечна, непромењива права људи. Правни принципи створени су правним нормама тј. актима људских бића, која по свом формалном карактеру могу бити оквалификована као геометрија правног феномена.

Право је, дакле, по Келсену систем важећих норми, једна специфична техника друштвене организације чија је основна карактеристика принуда. Келсен каже: „Функција сваког друштвеног поретка јесте да омогући извесно реципрочко понашање људских бића. Понашање које је у складу са прописаним поретком постиже се санкцијом коју предвиђа сам тај поредак. Како се санкција примењује противно његовој вољи то има карактер принудних мера. А поредак који покушава да изазове понашање људи применом таквих принудних мера назива се принудним поретком”.⁽³⁾ Али, ту постоји једна привидна противуречност. Право као скуп норми забрањује употребу силе. Међутим, њен специфични инструмент — санкција, и сама је само употреба силе. Право и силу, каже Келсен, не треба схватити као апсолутно различите. Јер, право је само организација силе, „оно монополише силу за друштвену заједницу”, гарантујући на тај начин мир. Ако мир посматрамо као стање у којем нема силе, онда право гарантује само релативан мир. Јер, сила постоји, и у томе је карактеристика права да је употреба силе или санкција или деликт.

Но поставља се питање шта је основ ваљаности правних норми у Келсеновој теорији?

(3) Исто дело, стр. 28—29, 32.

Под утицајем Адолфа Меркла који је у аустријском административном праву применио систем пирамиде правних прописана, Келсен сматра да једна правна норма има свој логички смисао (*Erkenntnisgrund*) и своју базу само у другој норми. На пример, извесни акти имају свој правни основ у пресуди, пресуда у закону, закон у уставу. Природно, то не може ићи у бесконачност. Сваки правни поредак има своју последњу норму коју Келсен назива „основном нормом”.

Све те основне норме појединих националних правних система за снимају се на једној општој норми међународноправног поретка. Отуда су и сви национални правни пореци потчињени међународном поретку, односно „сви правни пореци стапају се у један интегрални правни систем”. (4)

У објашњењу обавезног основа међународног права Келсен полази истим путем као и у интерном поретку. Обавезе појединих држава имају своју базу у уговорима, уговори вуку своју обавезну снагу из обичајног правила *pacta sunt servanda*. У тој хијерархијној структури обичаји су на вишој степени од уговора. А „обавезна снага међународног обичајног права почива у крајњој анализи на основној претпоставци, на хипотези да је међународни обичај правно стварајућа чињеница (*Law creating fact*) Ова хипотеза може бити названа основном нормом. Она није норма позитивног права; она није створена актом људске воље; она је само претпоставка правника у циљу објашњења правних односа између држава”. (5) Основна норма или како је Келсен назива »*Ursprungsnorm*« јесте последњи разлог ваљаности целокупног правног поретка.

У својим ранијим радовима (6) Келсен је као последњу норму означио правило *Pacta sunt servanda*, али овакво решење наишло је на критику међу његовим следбеницима. Талијански правник Кавалиери (*Cavaglieri*), међу првима је уочио противречност у Келсеновом систему. (7) Основна норма је претпоставка, тврди Келсен, међутим, правило *pacta sunt servanda* је позитивно правно правило и према томе не може служити као основна норма. Усвајајући ову критику Келсен је у својим потоњим радовима усвојио ово друго решење.

Келсен, као што се из горњег излагања може закључити, полази од јединства државног и међународног права уз признање примата међународног поретка. Међутим, он дозвољава и другу могућност тј. примат државног права. Али, по његовом схватању, хипотеза примата државног права јесте одраз субјективистичке филозофије, која полази од филозофског властитог Ја — *Ego* и свет тумачи као вољу и идеју субјекта. Та филозофија проглашава своју сопствену сувереност и неспособна је да сваки други субјект, Не ја — *Non ego*, који тежи такође да буде *Ego* као једнако биће. Крајњи исход такве субјективистичке филозофије јесте солипсизам тј. теоретски егоизам.

Идеја једнакости свих држава може се одржати једино ако се пође од објективистичког света у којем државе постоје само као делови целине, а ниједна као суверено средиште целине. Другим речима, ако се усвоји

(4) Исто дело, стр. 336.

(5) Hans Kelsen: *Principles of International Law*, New-York 1952, стр. 314.

(6) Kelsen: *Das Problem der Souveränität und die Theorie des Völkerrechts*, 1920.

(7) Cavaglieri: *Règles générales du Droit de la Paix*, Rec. des cours, Том 26, стр. 361.

примат међународног права. Опредељење за једну или другу хипотезу у суштини јесте, по Келсену, избор између субјективистичке и објективи стичке филозофије. Избор зависи од етичких и политичких наклоности.

Најсложеније питање са којим се суочио Келсен на терену међународног права јесте питање да ли се међународне норме могу прихватити у истом смислу као и норме државног права. Прецизније речено, да ли међународно право одређује извесно понашање држава као услов за примену принудних мера и на тај начин означава то понашање као деликт а принудне мере као санкције.

Анализом међународних односа Келсен долази до сазнања да на основу позитивног међународног права постоје две врсте забрањеног мешања у интересну сферу једне државе. Разлика зависи од степена тог мешања; наиме, да ли принудне мере предузете против једне државе крше само неке интересе или угрожавају целокупне интересе одређене државе. Такво мешање посматрано је као деликт у смислу међународног права. У првом случају реч је о репресалијама, а у другом о рату. Репресалије су дозвољене и не представљају деликт уколико су предузете као реакција против деликта. Отуда, по речима Келсена, ништа нас не спречава да репресалије назовемо санкцијама међународног права. Држава овлашћена да под извесним одређеним околностима прибегне репресалијама може бити посматрана да ради као орган међународне заједнице, а принудне мере могу бити протумачене као акција заједнице. Али, ако држава под другим условима, него што то предвиђа међународно право, предузме принудне мере, она чини међународни деликт јер није овлашћена на овакву акцију.

У погледу неограниченог принудног мешања у интересно подручје друге државе Келсен указује да постоје две дијаметрално супротне теорије о питању правног карактера таквог мешања, правног карактера рата. Према првом, рат, на основу међународног права, није ни деликт ни санкција. Држава која није изричито везана специјалним уговором о забрани прибегавања рату може у свако доба водити рат против било које државе не кршећи међународно право. Према том становишту рат не представља деликт.

Супротна доктрина сматра, међутим, да је рат у принципу на основу општег међународног права забрањен. Рат је дозвољен само као реакција против деликта тј. као реакција против одређеног понашања држава одговорних за то понашање. Исто, дакле, као и репресалије и рат може бити посматран као санкција уколико нема карактер деликта. То је она позната теорија још од давнина развијена о праведним ратовима — *Bellum iustum*.

Таквом схватању стављене су многобројне примедбе. Пре свега, да не постоји објективан ауторитет ксји би био компетентан да одлучи да ли је рат легалан или илегалан, дакле, да ли је деликт или санкција. Много озбиљнији аргуменат јесте да се рат успешно окончава као санкција само ако је држава која предузима санкцију јача од противника. Али, с друге стране, оба та аргумента могу се применити и на репресалије, па ипак је признато да су репресалије дозвољене на основу општег међународног права као санкције. Било би парадоксално, по схватању Келсена, претпоставити да међународно право забрањује ограничено уплитање у

интересну сферу државе и дозвољава репресалије као реакцију против деликта, док неограничено уплитање у интересну сферу тј. рат не забрањује. Репресалије и рат су, према томе, санкције међународног права и садрже, по Келсену, оне исте елементе које садрже санкције у интерном праву тј. да спречавају силу употребом силе. Отуда је и међународно право право у истом смислу као и интерно. Када репресалије и рат не би биле посматране као законите санкције, друштвени поредак којег називамо општим међународним правом, по Келсену, не би могао бити посматран као право у правом смислу речи.

Још једна примедба стављена је оваквом Келсеновом схватању, која претежно долази из бивших нацистичких земаља. Наиме, циљ рата није да принуди на поштовање постојећег права, већ да мења то право и да га прилагоди промењеним околностима у недостатку једног законодавног тела. Према том схватању рат јесте она динамична сила која постиже резултате које узалуд очекујемо од мирних промена. Рат у сфери међународних односа игра исту улогу као и револуција у сфери националних система. Келсен на то одговара: револуција је сукоб између субјеката националне заједнице и њихове владе; рат је сукоб између двају или више субјеката међународне заједнице. Супротно револуцији, рат нема циљ да мења објективно право тј. норме правног поретка, већ остварује субјективни интерес. Истина, рат је по неки пут мењао правила ратног права, али никада не опште међународно право које регулише односе између држава. Само мировни уговори имају такав ефекат, али ретки су чак и такви уговори. Сем тога, мировни уговори стварају правне односе међу зараћеним странама и мењају њихова субјективна права и дужности и то опет на бази општих норми међународног права.

Келсен, истина, признаје да репресалије и рат као санкције у међународном праву нису довољне, али то је, по њему, последица децентрализације међународне заједнице и недостатка централизованих извршних органа. Отуда принудне мере у међународном праву предузимају поједине државе као субјекти тог права. Децентрализација даје међународном систему карактер примитивног права којем недостају законодавни, судски и административни органи, и зато те функције међународно право препушта својим члановима тј. државама. Основна карактеристика међународног права јесте принцип самопомоћи, који је, уосталом, карактеристичан за све примитивне заједнице.

Међународно право јесте, дакле, у истом смислу право као и национално, јер је принудни поредак, систем норми које предвиђају употребу санкције као реакцију на почињени деликт. Али указује Келсен, национално право разликује се у више праваца од међународног. Док су санкције међународног права репресалије и рат, санкције националног права могу бити кривично кажњавање и грађанска одговорност тј. грађанско извршење. Али, пошто норме посебног међународног права, тј. уговорног, предвиђају такође кривично кажњавање и грађанско извршење, ова разлика није апсолутна већ релативна. Надаље, у међународном праву преовладава колективна одговорност, а у националном индивидуална. Али та колективна одговорност изазива специфичне санкције у међународном праву тј. репресалије и рат, док индивидуална одговорност захтева кри-

вично кажњавање и грађанско извршење. Али ни индивидуална одговорност није искључена из међународног права као ни колективна из унутрашњег. Према томе, и та разлика је само релативна. Најзначајнија разлика између међународног и националног права, по схватању Келсена, састоји се у чињеници да је међународно право релативно децентралисано, а унутрашње право релативно централисано поредак. Ова разлика манифестује се у методу којим се норме ових двају поредака стварају и примењују. Главни извор унутрашњег права јесу закони, а законодавство је централизовано метод стварања права и њиме се одређује надлежност судова и извршних органа за примену тог права; на основу општег међународног права нема централизованих законодавних органа. Ову функцију, према Келсеновом схватању, међународно право препушта државама, али одмах затим додаје да, према партикуларном међународном праву законодавни процес тј. стварање права и његова примена може бити и централизовано процес. Највећи број норми међународног права јесу непотпуне норме које траже употпуњавање нормама унутрашњег права. Отуда сви правни пореци само су делови универзалног међународног права које одређује територијалну и временску сферу ваљаности појединих правних поредака и на тај начин чини могућим коегзистенцију држава као самосталних друштвено-политичких јединки.

Келсенове идеје прихватио је велики број угледних правника, мада и међу њима постоје извесна размимоилажења. Италијански правник Анцилоти (D. Anzilotti) у целости следи Келсенова схватања изражена у раним радовима. За њега је правило *Pacta sunt servanda* основ међународног права, хипотеза или постулат који је немогуће даље правно објаснити. ⁽⁸⁾

Фердрос (A. Verdross) у начелу прихвата Келсенове поставке, но његова теорија има много примеса природноправне школе. Правило *Pacta sunt servanda* није по њему хипотеза већ аксиом. Он истиче да, према Келсеновој концепцији, хипотеза има за циљ да створи један објективни правни основ, независно од људске воље. Фердрос усваја овакво схватање и ту налази прогресиван моменат ове доктрине. Али, с друге стране, хипотетична норма је само једна фикција и отуда не може одиграти ону улогу коју јој намењује Келсен. Научне хипотезе, које се иначе обилато користе у експерименталним наукама, могу бити доказане искуством док једна хипотетична норма то не може бити. Могуће је проверити да ли се државе понашају у смислу одређених правних правила, али та чињеница још нам увек не потврђује да се они тако и морају понашати. Треба делити нормативна правила, која изражавају оно што треба да буде (*Sollen*), од природних правила која изражавају оно што јесте (*Sein*). Ако, дакле, хипотетично правило не може бити доказано искуством, оно уопште није хипотеза у правом смислу речи, већ аксиом.

Фердрос усваја поставке о чистој правној науци, али сматра да је Келсен искувише оштро поставио разлику између морала и права. Чињеница је да су се идеје права мењале у току историје али ипак извесна етичка правила, по схватању овог писца, била су призната од сваке цивили-

(8) D. Anzilotti: *Cour de Droit International*, trad. fran. par G. Gidel, Paris, 1929, стр. 67.

лизације. (9) Фердрос додаје да *Pacta sunt servanda* није једина основна норма на којој почива међународно право. Постоје још и друга правила, чији основ Фердрос извлачи у крајњој линији из природног права. (10)

Јозеф Кунц (J. L. Kunz) ученик, касније колега Келсена, јесте несумњиво најдоследнији „келсеновац“.

Нормативистичка теорија наишла је и на врло живу и оштру критику. Истакнуто је, поред осталог, да има врло мало практичног значаја, да није у складу са модерним мишљењем, јер је доктрина 20-тог века отишла даље од механичких тумачења 19-тог века. Заиста, при данашњем степену испреплетености друштвених односа и проблема, немогуће је изоловати право од осталих друштвених наука, односно, од целокупног друштвеног збивања. Келсен, као што је то већ напоменуто, указује да је свој систем права изградио посматрањем друштвеног живота, да право има друштвену улогу тј. да не постоји независно од друштва. Али, с тим у вези додаје, да се, када је реч о проблему основа правних правила, треба држати строго правних оквира и елиминисати историјске, социолошке или друге сличне обзире. Ту је чиста противречност у Келсеновој теорији. Ако је до апстрактних правних категорија дошао путем посматрања друштвених односа, логично би било да и основ тих апстракција потражи анализом тих истих односа.

Нема сумње да је сваки правни поредак, до извесног степена, заснован на хијерархији норми, али у крајњој анализи немогуће је право објаснити правом, као што то чини Келсен, већ треба поћи од друштвених односа које су довеле до стварања одређених правила. Међутим, Келсен упрошћава ствар сводећи цео проблем на основну норму, чија је битна функција да пружи надлежност законодавцу да створи одређено правно правило. Овакво решење одвело је писца на терен потпуно нереалне конструкције права. Једна хипотетична норма, на што је, уосталом, много пута и указано у доктрини, не може бити објективан основ, како у интерном, тако ни у међународном праву. Реч је, дакле, о једној фикцији, о једној извештаченој конструкцији која виси у ваздуху. Келсен при том указује на природне науке где се научници често користе хипотезама. Али ова аналогија није срећна. У природним наукама хипотезе имају провизоран карактер при утврђивању чињеница. Ако таква утврђења немају места и хипотезе опадају. Насупрот томе, у Келсеновој теорији хипотеза је основна норма са дефинитивним карактером. Професор др Јован Борчевић у предговору Келсенове књиге: „Општа теорија права и државе“ која је у нас преведена 1951, правилано запажа да право јесте специфична техника друштвене организације и ту се слаже са Келсеном; али, по његовом схватању, Келсенова дефиниција права проистиче из погрешне представе о праву, као скупу норми које исцрпљују садржину права независно од оних друштвених односа који су условили стварање норми и њихов садржај. Келсен објашњава право као затворени круг, а то противуречи стварности и историјским чињеницама.

(9) A. Verdross: *Le Fondement du Droit International*, Rec. des cours, 1927, Том 16, стр. 286.

(10) A. Verdross: *Völkerrecht*, Берлин, 1937, стр. 39.

Без обзира на сва неслагања са Хансом Келсеном и изреченом критиком, ван сваке је сумње да Келсенова теорија представља један разрабѐн, унутра усклађен, суптилан систем, једну интелектуалну снагу и прилог науци. Ако побемо од оне познате марксистичке поставке да сваки друштвени покрет у историји не треба процењивати са гледишта вечне правде, него са гледишта оних услова који су га родили, јасно је да и у Келсенову учењу може бити пронађено много позитивног па и прогресивног. У једној империјалистичкој Аустрији и Немачкој Келсеново учење било је снажан ударац Јелинековој теорији апсолутног суверенитета и аутолимитације. Историјски посматрана, она је значајна као најрадикалнија форма монизма међународног и унутрашњег права и као рефлекс у правној форми идеја светске демократије путем признања правном систему релативне самосталности, мада је сам Келсен истицао да никад није имао политичких интенција.

Проф. Смиља Аврамов

РЕЗЮМЕ

Ханс Келзен — живот и творчество

Касаясь в кратких чертах жизненного пути Ханса Кельзена и его научных трудов, автор указывает на исходные пункты и основные установки теории права Кельзена, в частности международного права. Затем указывает на различия, существующие между Кельзеном и сторонниками нормативистической венской школы. Автор делает ряд критических замечаний по поводу правовых воззрений Кельзена. Их можно свести вкратце к нескольким основным положениям: а) нормативистическая школа не имеет много практического значения и не соответствует современным взглядам; б) имеются противоречия в понятиях Кельзена. Если до абстрактных правовых понятий он пришел в результате рассмотрения общественных отношений, как это и сам Кельзен подчеркивает, было бы логичным; чтобы и основу указанных абстракций он обнаружил анализом тех же общественных отношений; в) каждый правопорядок основывается, но лишь до известной степени, на иерархии правовых норм, но в конечном анализе невозможно право объяснить правом, ибо это приводит к нереальной констатации права; как замкнутого в себе круга, к рассмотрению правовых норм в качестве самостоятельных факторов, подчиняющихся лишь своим собственным законам.

Однако, несмотря и на указанные критические замечания, автор полагает, что система Кельзена представляет собой разработанную субстантивную систему и интеллектуальную силу. Рассматриваемые сквозь призму условий, господствовавших в Европе после Первой мировой войны, автор заканчивает работу заключением, что в трудах Кельзена можно обнаружить много позитивного и прогрессивного.

SUMMARY

Hans Kelsen — biography and scientific opus

Together with a short survey of life of Hans Kelsen and of his scientific opus, the author indicates strating points and general principles of Kelsens theory of law, especially of international law. Furthermore, he indicates

differences which exist between Kelsen and the followers of normative school of Vienna. The author addresses a series of critiques to Kelsens juridical thought, which can shortly be deduced to the following general points: a) normative school does not have much practical importance ad it is not in accordance with the modern thought; b) there are contradictions in Kelsens conceptions. If he reached abstract juridical categories by observing social relations, as Kelsen himself affirms, it would be logical that for the basis of these abstractions he should look for in the analisis of these same social relations; c) every juridical system is based, up to a point, on hierarchy of juridical norms but in the final analisis it is impossible to explain law by law itself, because that brings to an imaginary construction of law as a closed circle, and to estimating juridical norms as independent factors submitted only to their own laws.

However, although expressing critiques, the author beleives that Kelsens system represents elaborated, subtle system and intelectual strenght. Having present the conditions which existed in Europe after the first world war, the author concludes that in Kelsens works can be found a great deal of positive and progressive.

RÉSUMÉ

Hans Kelsen — sa vie et son oeuvre

Dans un bref compte rendu de la vie et de l'oeuvre scientifique de Hans Kelsen l'auteur expose les points de départs et les préceptes fondamentaux de la théorie du droit de Kelsen, en particulier du droit international. Ensuite il explique les différences qui existent entre Kelsen et les disciples de l'école normative viennoise. L'auteur fait une série de critiques de la pensée juridique de Kelsen qu'on pourrait résumer en quelques points fondamentaux: a) l'école normative n'a pas une grande importance pratique et elle n'est pas conforme à l'opinion moderne; b) il y a des contradictions dans les conceptions de Kelsen. Si c'est par la voie de l'observation des rapports sociaux que Kelsen est arrivé aux catégories juridiques abstraites, comme il l'a souligné, il serait logique qu'il cherche le fondement de ces abstractions en analysant ces mêmes rapports sociaux; c) tout ordre juridique est basé, seulement jusqu'à un certain degré, sur la hiérarchie des normes juridiques, mais en dernière analyse il est impossible d'expliquer le droit par le droit, car cela aboutit à la construction irrèelle du droit en tant que cercle fermé, à l'observation des normes juridiques en tant que facteur autonome qui sont subordonnées seulement à leurs propres lois.

Cependant, malgré les critiques formulées l'auteur considère que le système de Kelsen représente un système subtil élaboré minutieusement et une force intellectuelle. Considéré à travers le prisme des conditions qui existaient en Europe avant la Première guerre mondiale l'auteur conclut que dans les ouvrages de Kelsen on peut trouver beaucoup d'éléments positifs et progressifs.